

A bibliográfiai előhely-tájékoztató számítógépesítésén kívül a megrendelések elektronikus úton módon való továbbítását is tervbe vették. Partnerként az ország tudományos könyvtáraival számolnak elsősorban.

A könyvtári számítógépesítési műhely további eredménye az a projekt, amely a könyvtári állománygyarapítást, bibliográfiai és tárgyi feltárást helyezi számítógépes alapra. E projektben kimunkált rendszer "életrevalóságát" jelenleg az Állami Könyvtár angol nyelvű beszerzéseinek próbálják ki. A projektre jellemző a komplexitás: a dezideráláson kezdve és befejezve a nyomtatott katalóguscédulák szolgáltatásán, minden köztes műveletet (érkezés, reklamálás, leltározás, számlakezelés stb.) is kezelni tud, s természetesen az online keresést ugyancsak lehetővé teszi.

A rendszer – tekintettel a személyi és a mikroszámítógépek könyvtári elterjedésére – a könyvtári munka számítógépesítésének orientálójaként is felfogható, hiszen számos szolgáltatását ezáltal helyi használatra lehet majd átvenni.

A műhelyben még további három feladat előkészítése folyik (a repertórium automatizálásának megoldása, az ún. állami tudományos könyvtárak használatára szánt gépesített kölcsönzőrendszer kifejlesztése, több szakterület többnyelvű terminológiai adatbankjának felállítása).

Az ország egyes régióiban működő ún. állami tudományos könyvtárak az Állami Könyvtár erőfeszítéseivel párhuzamosan felmérték a régiók szakember-összetételét és szakirodalom-ellátási igényeit. Ennek alapján biztonságosabban meg lehet tervezni, hogy az egyes régiókban milyen automatizált szolgáltatások bevezetésére van szükség, illetve velük kapcsolatban milyen nagyságrendek kialakulása várható. Talán mondani sem kell: a felmérés eredményei szolgálnak majd a régióként szükséges berendezések megvásárlásának alapjául.

/SOŠKOVÁ, E.: Automatizace ve vědeckých knihovnách ČR se rozvíjí. = Technická knihovna, 32. köt. 1. sz. 1988. p. 1–3./

(Futala Tibor)

Könyvtárközi együttműködés – szakirodalmi áttekintés

A könyvtári szakirodalomban egyre több cikk és könyv jelenik meg az erőforrások és a feladatok megosztásának kérdéséről. Egy online keresés, amely az ebben a témában 1975-től megjelent publikációkra vonatkozott, 632 tételt eredményezett. Ezek egy töredékének feldolgozása – válogatva – tartalmilag reprezentálja a szakirodalmat.

Erőforrás-megosztás

Erőforrásokon egyaránt érthetők a dokumentumok, a funkciók, a szolgáltatások, ám minden esetben a könyvtári gyűjteményekkel való összefüggésükben. Következésképpen elsősorban a dokumentumellátás és a hozzáférés kérdéseire kell koncentrálni.

Miért kell közösen használni az erőforrásokat?

A dokumentumállomány közös hasznosításának óriási irodalma van, de többen foglalkoznak a kérdés elméleti oldalával, mint a gyakorlat jelen állásával. Általában az a kiindulási pont, hogy ma már egyetlen könyvtár sem engedheti meg magának, hogy kizárólag a saját állományára támaszkodjék. **Chaplin** [1] a pénzügyi, anyagi és szakmai tényezőkre hívja fel a figyelmet, amelyek nem teszik lehetővé átfogó helyi gyűjtemények létrehozását; **Dugan** és **Tricarico** [2] pedig úgy véli, hogy a könyvtárak együttműködve és egymás között megosztva a dokumentumokat és szolgáltatásokat, feltétlenül jobban el tudják látni az olvasóikat. Az önellátást lehetetlenné teszi a szakirodalom óriási növekedése, a társadalom fokozódó információéhsége és a technika rohamos fejlődése [3].

Az egyre emelkedő dokumentumárak és a stagnáló beszerzési keretek is az együttműködés irányában hatnak. **Magrill** [4] arra hívja fel a figyelmet, hogy napjainkban a felsőfokú oktatási intézmények oktatói és hallgatói a referáló szolgáltatások hatására sokkal jobban tájékozottak saját szakterületük irodalmáról, mint korábban, s ezt az irodalmat meg is akarják szerezni. **Krueger** [5] hozzáteszi, egyetlen könyvtár sem képes megjósolni használói valamennyi várható igényét, s – bármekkora is a költségvetése – nem tud felkészülni ezek kielégítésére.

Hogyan lehet az erőforrásokat megosztani?

Senki sem vitatja a könyvtárak önellátásának lehetetlenné válását, de aggasztó, hogy a szakirodalom szinte automatikusan egyetlen kivezető útnak az erőforrások megosztott felhasználását látja. A szerzők többféle reménykeltő módszert írnak le, így a könyvtárközi kölcsönzést, a használati jogok kiterjesztését és az állománygyarapítási kooperációt.

Könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtárközi kölcsönzés az erőforrások megosztásának legismertebb formája. **Krueger** [6] természetesen veszi, hogy a könyvtárak készek állományukat így rendelkezésre bocsátani. Pedig a dolog nem ilyen egyszerű. Különösen a gépesítés előtt igen sok munkaerőt kellett fordítani a közös katalógusok létrehozására, ill. naprakészen tartására; maga a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolítása is munkaigényes. **Ballard** [7] szerint legalábbis a közművelődési

könyvtárak olvasóinak kérdéses a könyvtárközi kölcsönzés, hiszen ez visszaveti őket a könyvtárhasználatnak évtizedek óta túlhaladott formájához: most a dokumentumok megosztott beszerzése éppen úgy elszakítja őket a könyvtári állományoktól, mint valamikor a zárt raktárak. Véleménye szerint a használók alapvető igénye, hogy a kért könyv azonnal elérhető legyen, máskülönben nem veszik igénybe [8]. Ez a megállapítás ugyan igaz lehet a közművelődési könyvtárakra, ahol a speciális kérések elég ritkák, a tudományos és felsőoktatási könyvtárakban azonban nem vitatható, hogy a könyvtárközi kölcsönzés módszere életbevágó az egyes könyvtárak számára saját állományuk kiegészítésére.

A használat jogának kiterjesztése

A kölcsönzés és a helyben használat jogának kiterjesztése az adott intézményen, kutatóintézetén kívüli személyek részére az együttműködés olyan formája, ami a könyvtári állományt közvetlenül elérhetővé teszi a külső felhasználóknak. Krueger szerint ez hatékony alternatívája a könyvtárközi kölcsönzésnek, mivel lehetővé teszi a szakirodalomban való böngészést [9]. A könyvtárosok mégis úgy érzik, hogy a használói kör kiszélesítése rontja az intézmény saját olvasóinak ellátását. **Piternick** [10] megállapítja, hogy a közpénzen fenntartott intézmények könyvtárai nem nyithatják meg korlátozások nélkül kapukat a nagyközönség előtt – amely pedig végső soron anyagi támogatásának forrása –, mert veszélybe kerül elsődleges használóinak az ellátása.

Az érdekeknek ez az ütközése igen nagy teret kapott a szakirodalomban. **Wilson** és **Marsterson** 1974-ben azonban már bebizonyította, nem megalapozott az a félelem, hogy az egyes könyvtárak helybenhasználati jogának kiterjesztése számottevően megnövelné az igényeket [11]. Ennek ellenére még mindig kevés tudományos és felsőoktatási intézmény nyitja meg korlátozás nélkül a könyvtárát kívülállók-nak.

Összehangolt szerzeményezés

A könyvtárközi kölcsönzés és a használati jog kiterjesztése önmagában nem jelent megoldást, csakis a szerzeményezési politika valamiféle összehangolása révén. Némi várakozással ugyan, de ez teszi lehetővé, hogy az olvasónak nagyobb állomány álljon rendelkezésére, mint amit egy könyvtár gyűjteni tud. Persze ennek a megoldásnak is vannak hátrányai. Többet rámutatnak arra a konfliktusforrásra, amelyet a könyvtár közvetlen használóinak igényei és az együttműködési megállapodás előírásai közötti ellentmondás jelent. **Dougherty** [12] megemlíti, hogy az összehangolt gyarapításhoz külön pénzügyi források szükségesek, s szükség van egy irányító szervre is. **Line** [13] egyenesen azt állítja, hogy az adminisztratív kiadások igen nagyok lehetnek, amit a szerzeményezési megtakarítások nem indokolnak. Amelyik könyvtárnak szerény költség-

vetéssel kell gazdálkodnia, az esetleg nem lesz hajlandó az együttműködés keretében olyan műveket beszerezni, amelyek nem a saját olvasói azonnali vagy jövőbeli igényeit elégítik ki.

Az erőforrások megosztása Nagy-Britanniában

Nagy-Britanniában a szerzők általában a *könyvtári kooperáció* régebbi és átfogóbb fogalmát használják, s ennek keretében foglalkoznak az erőforrások megosztására vonatkozó gyakorlattal.

Ez a gyakorlat három szinten valósul meg:

- helyileg, formális vagy informális, személyes ismereteken alapuló könyvtárközi kooperáció révén;
- a régiókban, regionális könyvtári rendszerek keretében;
- országos szinten, a *British Library Document Supply Centre*-re (Brit Könyvtári Dokumentumellátási Központ = BLDSC) támaszkodva, amely az erőforrás-megosztás egyik alternatívájának tekintethető.

Helyi könyvtári kooperáció

A helyi könyvtári kooperációnak inkább csak szervezett formáiról számol be a szakirodalom; az informális kooperációról csak keveset tudunk. A szervezett kooperáció **Kennington** [14] felmérése szerint a válaszoló 29 együttműködési körből 28 könyvtárközi kölcsönzésre és másolatszolgáltatásra vállalkozott, 15 közös folyóiratjegyzéket adott ki, és közülük 13 ingyen juttatta el ezt a jegyzéket tagjainak. **Kennington** és **Edmonds** [15] egyaránt úgy véli, hogy a helyi könyvtári kooperáció jelentős szerepet játszik az olyan speciális kiadványok hozzáférhetővé tételében, mint a szabványok, szabadalmak és sürgősen kért helyi publikációk. **Kennington** [16] szerint ezekre a dokumentumokra még nagyobb igény lenne, ha létezésükről és lelőhelyükről többen tudnának.

Az összes nagy-britanniai könyvtárközi kölcsönzésnek mintegy 14%-a nem a regionális könyvtári rendszereken vagy a BLDSC-n keresztül zajlik. Ráadásul a 14% nagyobb része közvetlen kapcsolatok, s nem a szervezett helyi kooperáció eredménye. **Kennington** igen csekélynek tartja a helyi kooperáció keretében folyó könyvtárközi tevékenységet. Lehet, hogy ez a statisztika elhanyagolásának és a könyvtárközi műveletek leegyszerűsítésének a következménye; az országos és regionális rendszerekkel szemben éppen a bürokrácia és a formalitások mellőzése az előnye a helyi, nem hivatalos kapcsolatoknak [18].

A helyi könyvtárközi kooperációban történő könyvtárközi kölcsönzés nagy előnye, hogy gyorsan, gyakran egy nap alatt lebonyolódik, de a kérések kis száma miatt az egy kérésre eső költség aránylag nagy. A helyi kooperációs rendszerek előnyei leginkább a helybenhasználati és kölcsönzési jogok kiterjesztésében érvényesülnek. **Sewell** [19] szerint a könyvtárhasználók vonakodnak messzire utazni, így szívesebben veszik igénybe a helyi könyvtárakat.

Edmonds [20] úgy találta, hogy a közművelődési könyvtárak bárkinek megengedik a helyi használatot, a felsőoktatási könyvtárak azonban más politikára kényszerülnek: esetükben a helyi iskolák diákjainak nagymértékű könyvtári igénye saját felhasználóik érdekeit veszélyezteti.

A dokumentumok kooperációs beszerzésére alig van példa Nagy-Britanniában. Edmonds szerint ez a nagyon vonzó elmélet ritkán valósul meg a gyakorlatban, mivel az egyes könyvtárak által beszerzett műveket elsősorban az egyes intézmények olvasói igényelhetik. A helyi könyvtári kooperációról megállapítható, hogy ennek a szintnek nincs jelentős hatása az erőforrások összehangolt felhasználására Nagy-Britanniában.

Regionális könyvtári rendszerek

A Nagy-Britanniában működő 9 regionális könyvtári rendszer elsődleges célja a könyvtárközi kölcsönzés megszervezése. Hagyományosan központi katalógusokat állítanak össze a területükön lévő könyvtárak állományáról. Bár a regionális könyvtári rendszerek jóval több kérést teljesítenek, mint a helyi kooperációs körök, a könyvtárközi kölcsönzések döntő többségét a BLDSC bonyolítja le. Az Egyesült Királyság 1985. évi könyvtárközi kölcsönzéséről készült felmérés [21] szerint a BLDSC-n keresztül bonyolódott le a könyvtárközi kölcsönzés 72%-a, a regionális rendszereken keresztül csak 8%. Érdekes tapasztalatra hívja fel a figyelmet Line [22]: a regionális kooperációs rendszerekben jelentkező több mint évi egymillió kérésnek a többsége (60%) a BLDSC-hez kerül és csupán 22%-át tudják a régiókn belül kielégíteni. A regionális szervezetek jelentősége az olyan dokumentum szolgáltatásában van, amelyeket a BLDSC nem tud nyújtani: hangszalagok, kották, szövegek könyvek stb. [23].

Az állománygyarapítási együttműködés jelentéktelen a regionális szervezetekben. Jones [24] megállapítja, hogy a hét angol regionális szervezet közül csupán kettőben szakosodtak a tagok bizonyos témakörök beszerzésére. Négy regionális hálózat tagjai a szakirodalmi művek közös megőrzésére vállalkoztak [25].

Smith [26] tanulmányában a könyvtárközi kölcsönzés költségeit vizsgálta. Jóllehet nem volt elég adata egzakt számok kialakításához, az egyértelműen kiderült, hogy legolcsóbb a BLDSC-t igénybe venni, drágább a közvetlen könyvtári kapcsolat alapján és a legköltségesebb a regionális hálózatok révén.

Az erőforrások megosztása az USA-ban

Az USA-ban az erőforrások közös hasznosítását a decentralizáció és az anyagi eszközök megosztottsága jellemzi. Eaton [27] szerint ez az amerikai könyvtárak társadalmi hátteréből és jellemző vonásaiból következik: az USA-ban aránylag nagyszámú független könyvtár működik, fölöttük a helyi közigazgatás gyakorol felügyeletet, a központi kormányknak nincs

ellenőrzési joga, nem létezik egy országos könyvtári rendszer, a könyvtárügynek nincs átfogó fejlesztési terve. A könyvtárak közötti együttműködés ezért teljesen önkéntes, a koordináció csekély.

Ez nem azt jelenti, hogy nem történtek erőfeszítések az anyagi erőforrások összehangolt felhasználására. A *Farmington-terv* (1947/48–1972) volt az első jelentős kezdeményezés a szervezési összehangolására, s habár a rendszer – amelynek lényege, hogy kijelöltek egyes könyvtárakat bizonyos szakterületek gyűjtésére – megbukott, a terv újító szellemét ma is elismerik [28]. A *Farmington-terv* még érvényben volt, amikor javaslat született egy jobban centralizált rendszer, a Tudományos Könyvtárak Központjának (*Center for Research Libraries = CRL*), mint egy országos kölcsönző könyvtárnak a létrehozására. A CRL ritkán használt és drága dokumentumokat szerezne be, s nem kellene tekintettel lennie a közvetlen használók igényeire. Ennek ellenére még bizonytalan a vállalkozás sorsa, többek között azért, mert a tagkönyvtárak részére túl magas lenne a részvételi díj [29]. Ugyanakkor a tudományos gyűjtemények megnövekedésével országszerte ma már nagyobb lehetőség nyílik egy online számítógépes központra (OCLC) vagy a tudományos könyvtárak (RLIN) szervezetén keresztül beszerezni az irodalmat és kikerülni a CRL-t. Mindenesetre Fussler [30] rámutat arra, hogy a CRL előnyeinek számbavételénél nemcsak azzal kell számolni, hogy a tagsági díjat elosztva a kölcsönzések számával mennyibe kerül átlagosan egy kölcsönzés, hanem azokkal a megtakarításokkal is, amelyek abból adódnak, hogy a CRL szolgáltatás következtében igen sok könyvet nem kell megvásárolni, feldolgozni, raktározni. Mindezek figyelembe véve is az a vélemény, hogy a Library of Congressnek kellene vállalnia a nemzeti könyvtár feladatait és megszerveznie azt a koordinációt, amely Line [31] szerint szükséges az erőforrások közös hasznosításának megvalósításához. Egy ilyen központi, országos szintű irányító szervezet hiánya jól érzékelhető az *Országos Periodikaközpont*ra vonatkozó tervek kudarcában is [32].

Az említett országos kezdeményezések eredménytelensége mellett tény az is, hogy sok gazdag állományú könyvtár van az USA-ban. Megvan tehát a lehetőség, hogy minden keresett dokumentum valahol elérhető legyen. Az állományokhoz való hozzáférést forradalmasította az OCLC és egyéb hálózatok létrejötte.

OCLC

Mérhetetlen az a változás, amelyet az erőforrások hasznosításában az Online Számítógépes Könyvtári Központ (*On-line Computer Library Center = OCLC*) hozott. A dokumentumok lelőhelye már évtizedek óta meghatározható volt ugyan az USA-ban az országos központi katalógusból, de csak hosszabb várakozás után. Ezzel szemben az OCLC, amely az osztott katalógizálás révén nyert bibliográfiai rekordokkal betölti a központi katalógus szerepét, és a lelőhelyekről való

tájékoztatást hozzáköti egy könyvtárközi kölcsönzési rendszerhez, lehetővé teszi számos amerikai könyvtár gazdag állományához való könnyű hozzáférést. Ez még nem jelenti azt, hogy az OCLC megoldott volna minden problémát, amellyel a könyvtáraknak szembe kell nézniük. Dougherty [33] kimutatta, hogy a helyi információellátás eredményei olyan mértékben megnövekedtek az igényeket, hogy sok könyvtár képtelen a kért dokumentumok gyors továbbítására. Másrészt a gyűjtemények használatának megnövekedése az állomány fizikai megrongálódásához vezetett, ezért a veszélyeztetett kötetek használatát korlátozni kellett. A könyvtárközi kölcsönzés rohamos felfejlődése a szolgáltatás térítéshez kötéséhez vezethet. A dokumentumokhoz való hozzáférés lehetősége növekedett, de nem nőtt a könyvtárakban a kötetek száma, mert beszerzés helyett az OCLC-t veszik igénybe. Rayman [34] beszámol arról, hogy a könyvtárak egy része, amely a megnövekedett igényekkel nem tud megküzdeni, inkább a nem ellátó könyvtár kategóriába soroltatja magát. Még rosszabbak azok az OCLC-tagok, amelyek a kérések visszatartásával vagy gyenge minőségi szolgáltatással csökkentik a velük szembeni igényeket.

A helyi és regionális együttműködésről igen sok cikk számol be, s rámutat ezek jelentőségére az olvasók jobb ellátásában vagy az eszközök takarékosabb felhasználásában. Beszámoló olvasható 15 észak-texasi felsőoktatási könyvtár beszerzési költségeinek csökkenéséről [35], vagy 6 egészségügyi könyvtár állománygyarapítási kooperációjáról [36]. Ugyanakkor az irodalom nem mindig veszi számításba, hogy az ilyen eredményekhez mennyi többletmunka vagy többletköltség szükséges. Mindenesetre az erőforrások megosztott hasznosítása az USA-ban egyre fokozottabban épít az online rendszerekre és a hálózatokra a meglévő dokumentumbázisokhoz való hozzáférés érdekében.

Az erőforrások megosztása más országokban

Az erőforrások közös hasznosításának különböző módjai valósultak meg az egyes országokban. A BLDSC jól működik Angliában, de az USA-ban eddig kudarcot vallott egy központi nagy gyűjtemény felállítására. Éppígy a skandináv országok terve (Scandia Plan) nem feltétlenül másolandó más országok számára. Ez a terv gyakorlatilag egy kooperációs rendszer a könyvtárak között, amely a könyvtárközi kölcsönzésen kívül kiter a ritkán használt, marginális anyagok gyűjtésének összehangolására. Munthe [37] szerint az együttműködés sikerét a skandináv országokban nagyban elősegíti a nyelv, a történelmi háttér és a földrajzi adottságok hasonlósága. Az elért sikerek ellenére az irodalomban megjelenik a rendszer kritikája is: sok időt vesz igénybe, nagy az adminisztrációja [38]. Nehézségeket okoz az egyes szakterületek gyűjtéséért való felelősség megosztása is.

A szakirodalom élénken foglalkozik az erőforrások megosztásának kérdésével a fejlődő országokban. Megosztanak a vélemények, hogy az együttműködés

által elérhető előnyök arányban állnak-e az általa felvetett problémákkal. Bennett és Ndegwa [39] összegezi azokat a nehézségeket, amelyek általánosan jelentkeznek ezekben az országokban: a könyvtári szolgáltatások fejletlensége, a szerény anyagi eszközök, a megfelelően képzett szakemberek hiánya, valutaproblémák, fejletlen távközlés. Borchardt [40] ehhez még hozzáteszi, hogy a könyvtárak sokat rettegnek a könyvtárközi kölcsönzéstől, mert személyes felelősséggel tartoznak a rájuk bízott könyvtári anyagokért. Amint Bennett és Ndegwa [41] rámutat, a tárgykör irodalma bővelkedik a "probléma", "hiány", "szükséges lenne" kifejezésekben. A fejlődő országok számára mindenesetre előny, hogy tanulhatnak mások tapasztalatából és kudarcaiból, s eleve beleépíthetik könyvtári rendszerükbe a könyvtárközi kölcsönzéshez és az erőforrások közös hasznosításához szükséges elemeket.

Az erőforrások megosztásának alternatív módszerei

Az erőforrások megosztása tervezett formáinak alternatívái két nagy kategóriát alkotnak: az egyik a központilag megtervezett és működtetett létesítmény, mint pl. a BLDSC, a másik a strukturálatlan együttműködés, amely arra támaszkodik, amit mások már beszereztek.

A BLDSC-hez hasonló központi forrás előnye nyilvánvaló; Rothstein [42] így értékeli: nemcsak a ritkán használt irodalom érhető el, hanem az is, amelyre nagy az igény; mivel kifejezetten könyvtárközi kölcsönzésre jöttek létre, gyors és hatékony szolgáltatást nyújtanak; nincs előjoggal rendelkező saját olvasókörük, amelyet előnyben kellene részesíteniük; az igénylő könyvtárak nincsenek ellenszolgáltatásra kötelezve (kivéve természetesen a térítési díjat). A BLDSC-vel kapcsolatban felmerülő kétségek a hagyományostól eltérő könyvtárhasználatból (az állományban való "böngészés" hiánya) és az esetlegesen túl nagy igénybevételből [43], valamint az egyetlen forrástól való túlzott függőség érzetéből adódnak.

A dokumentumszolgáltatási kooperáció tervezés nélküli, decentralizált modelljének több hátránya van. Nem utolsósorban az, hogy az egyes könyvtáraknak tudniuk kell, mi található meg más könyvtárak állományában. A múltban ezt központi katalógusok biztosították. Ma, az online központi katalógusok időszakában egyszerűsödtek a problémák, és úgy tűnik, hogy nincs feltétlen szükség a formális szervezetek létrehozására. Van azonban más hátránya is ennek a megoldásnak: azokhoz a dokumentumokhoz, amelyek iránt nagy az érdeklődés, csak igen nehezen lehet hozzájutni, mert a könyvtárak elsősorban saját olvasói igényeit igyekeznek kielégíteni; továbbá a ritkán keresett anyagokat – megállapodás hiányában – aligha szerzi be egy könyvtár is.

...

Az erőforrások megosztásáról szóló irodalom alig tartalmaz mást, mint lelkes beszámolókat javuló kapcsolatokról, jól szervezett könyvtárközi kölcsönzésről, a dokumentumellátás növekedéséről és néhány esetben anyagi megtakarításokról. A költségek – ha egyáltalán említik őket – ritkán a teljes kiadások, tehát nem teszik lehetővé az eredmények és ráfordítások valós összevetését. Sokkal több információra lenne ehhez szükség, hogy ki lehessen értékelni és össze lehessen hasonlítani a szervezett és a szervezetlen formák költségeit, a kérések és teljesítések arányát, a teljesítés gyorsaságát stb. Lehetséges, hogy az egyes kooperációs rendszerektől még korai elvárni az eredményekről szóló beszámolókat, de sajnálatos módon hiányoznak a szakirodalomból az évek óta működő rendszerek objektív elemzései, amelyek szembesítenék az ígéreteket a teljesítménnyel. Ezek az információk segíthetnék hozzá a könyvtárosokat annak eldöntéséhez, hogy vajon a saját esetükben melyik az a módszer, amellyel a lehető legjobb tudnának eleget tenni a felmerülő igényeknek.

Irodalom

- [1] CHAPLIN, R. E.: Limits of local self sufficiency. = Proceedings of the Conference on Interlibrary Communications & Information Networks, BECKER, J. (ed.), ALA, 1971. p. 57–58.
- [2] DUGAN, R. E.–TRICARICO, M. A.: Library resource sharing in Massachusetts: tradition and technological efforts. = Advances in Library Administration and Organization, 6. köt. 1986. p. 81.
- [3] SMITH, M.: Resource sharing. = ALA World Encyclopedia of Library & Information Services, 2nd edition, 1986.
- [4] MAGRILL, R. M.: The concept of resource sharing. = Canadian Library Journal, 36. köt. 5. sz. 1978. p. 355–359.
- [5] KRUEGER, K.: Resource sharing: the invisible service. = State Library Services & Issues: Facing Future Challenges, MACLURE, C. (ed.) Ablex Publishing Corp., 10. feje. 1986.
- [6] KRUEGER, K.: ua., mint [5] p. 151.
- [7] BALLARD, T.: Public library networking: neat, plausible, wrong. = Library Journal, 4. sz. 1983. p. 679–683.
- [8] BALLARD, T.: ua., mint [7] p. 682.
- [9] KRUEGER, K.: ua., mint [5] p. 158.
- [10] PITERNICK, A.: Problems of resource sharing with the community: a case study. = Journal of Academic Librarianship, 5. köt. 3. sz. 1979. p. 153–158.
- [11] WILSON, T. D.–MARSTERSON, W. A.: Local Library Co-operation: final report on a project funded by DES. University of Sheffield Post-Graduate School of Librarianship and Information Science, 1974.
- [12] DOUGHERTY, R. M.: Research libraries in an international setting: requirements for expanded resource sharing. = College and Research Libraries, 46. köt. 5. sz. 1985. p. 383–389.
- [13] LINE, M. B.: National planning and the impact of electronic technology on document provision and supply. = Libri, 35. köt. 3. sz. 1985. p. 181–190.
- [14] KENNINGTON, D.: Local library co-operatives: their role with special reference to interlending. = British Library Research and Development Report, 5824. sz. 1984. p. 23.
- [15] EDMONDS, D. J.: Current library co-operation and co-ordination: an investigation. = Library Information Series, 15. sz., Office of Arts and Libraries, HMSO, 1986.
- [16] KENNINGTON, D.: ua., mint [14] p. 23.
- [17] LINE, M. B.: Interlibrary lending in the UK. = IATUL Proceedings, 16. köt. 1984. p. 1–17.
- [18] KENNINGTON, D.: ua., mint [14] p. 39.
- [19] SEWELL, P. H.: Library co-operation in the UK: existing arrangements, gaps in provision and research which may be needed. = British Library Research and Development Report, 5472. sz. 1979. p. 31.
- [20] EDMONDS, D. J.: ua., mint [15] p. 10.
- [21] WHITE, B.: Interlending in the United Kingdom 1985: a survey of interlibrary document transactions. = Library and Information Research Report, 44. köt. 1986.
- [22] LINE, M. B.: ua., mint [17] p. 12.
- [23] EDMONDS, D. J.: ua., mint [15] p. 11.
- [24] JONES, C. (ed.): Interlending and library co-operation in the UK and Republic of Ireland. Circle of Officers of National and Regional Library Systems, 1986.
- [25] LASER. Subject Specialization Scheme and Joint Fiction Reverse (kézirat).
- [26] SMITH, M. D.: The cost of interlibrary activities. = Interlending and Document Supply, 11. köt. 2. sz. 1983. p. 43–47.
- [27] EATON, A.: Library resource sharing in the United States. = Resource sharing of libraries in developing countries, VERVLIT, H. D. L. (ed.) K. G. Saur, 1979.
- [28] WILLIAMS, E. E.: Farmington plan. = Encyclopedia of Library and Information Science, 8. köt. 1972. p. 361–368.
- [29] MARTIN, S. K.: Library networks 1986–87: libraries in partnership. Knowledge Industry Publications Inc., 1986. p. 111.
- [30] FUSSLER, H. H.: Research libraries and technology: a report to the Sloan Foundation. 1973. p. 39.
- [31] LINE, M. B.: ua., mint [13] p. 186.
- [32] BIGGS, M.: The proposed National Periodicals Center 1973–1980: study, discussion and retreat. = Resource Sharing and Information Networks, 1. köt. 3–4. sz. 1984. p. 1–22.
- [33] DOUGHERTY, R. M.: ua., mint [12] p. 387.
- [34] RAYMAN, R.: Automated interlibrary lending: an undiagnosed problem. = Scholarly Publishing: a Journal for Authors and Publishers, 12. köt. 8. sz. 1980.
- [35] DODSON, J. T.–MILLER, L.: Soaring journal costs: a co-operative solution. = Library Journal, 105. köt. szept. 15. 1980. p. 1793–1795.
- [36] GALLIMORE, C. R.–MARTIN, R. R.: Holder of record: a co-operative health sciences journal system in a hospital library network. = Bulletin of the Medical Library Association, 68. köt. 7. sz. p. 271–273.
- [37] MUNTHER, G.: Scandinavian librarianship – a study in co-operation. = Development of Resource Sharing Networks: International Conference of Directors of National Libraries in Resource Sharing in Asia and Oceania, Canberra, May 14–18 1979. National Library of Australia.
- [38] HAKLI, E.: Resource sharing in Scandinavian countries. = Development of Resource Sharing Networks, ua., mint [37] p. 174.

- [39] BENNETT, R. J. – NDEGWA, J.: Interlending in Africa: a general view. = *Interlending and Document Supply*, 14. köt. 1. sz. 1986. p. 22–25.
- [40] BORCHARDT, D. H.: Three aspects of library resource sharing: Notes for the guidance of librarians in developing countries in union catalogues, interlibrary loans and co-operative storage. = *Herald of Library Science*, 17. köt. 2–3. sz. 1978. p. 122–138.
- [41] BENNETT, R. J. – NDEGWA, J. ua., mint [38] p. 22.
- [42] ROTHSTEIN, S.: The extended library and the dedicated library: a sceptical outsider looks at union cata-

logues and bibliographic networks. = *Cataloging and Classification and Quarterly*, 2. köt. 1–2. sz. 1982. p. 103–120.

- [43] BROOME, M.: The economics of co-operation. = *Local Library co-operation: its current state and future development*, YELLAND, M. = *British Library Research and Development Report*, 5578. sz. 1980.

/WHEELHOUSE, H.: Resource sharing – A critical view of the literature. = *Interlending and Document Supply*, 16. köt. 4. sz. 1988. p. 136–143./

(Trébits Gyuláné)

Számítógépes segédletek a folyóiratok fontosságának megállapításához

Az egyes információs rendszereknek megvan a módszerük arra, hogyan válasszák ki a dokumentálni kívánt folyóiratot. Az egyik teljességre törekszik, a másik szakértőkkel válogatja, a harmadik az idézettségre alapoz stb.

Ez a közlemény a folyóiratok fontosságának meghatározásánál abból indul ki, hogy az *Abridged Index Medicus*-ban (AIM) szereplő folyóiratok általában fontosabbak, mint amelyeket csak az *Index Medicus* (IM) dolgoz fel. Nem igazolódott viszont az a föltevés, hogy a fontos folyóiratok közleményeit általában azokban a témakörökben indexelik, amelyek iránt az érdeklődés világszerte nő. Végül kísérletet tesz arra, hogy egy szakértői rendszerben foglalja össze azokat a heurisztikus módszereket, amelyeket a szakemberek alkalmaznak a folyóiratok megítélésénél.

A közleményben leírt kísérletek a National Library of Medicine (Országos Orvostudományi Könyvtár = NLM) online rendszeréből nyert adatokra támaszkodnak, amelyeket számítógép segítségével dolgoztak fel.

Index Medicus

Az NLM által kiadott IM-be kerülő anyagot 1964-ig lényegében egy személy jelölte ki, igyekezve a színvonalas közleményeket kiválogatni, bár nem volt pontosan meghatározva, mit kell érteni a színvonalaságon.

Felismerve azt a hatást, amelyet az IM gyakorolt más könyvtárak folyóirat-beszerzéseire, s törekedve a tartalmi kiegyensúlyozottságra, 1964-ben bizonyos kritériumokat állítottak fel, amelyek szerint revízió alá vették az NLM-be járó címeket, s amelyeket máig is alkalmaznak. (Ezek a következők: a kiadó elismert szakmai szervezet vagy nemzeti akadémia, vagy országos intézmény, tekintélyes tagokból álló szerkesztőbizottság, vezető tudósok közleményei, a közlemények formai követelményeinek következetes érvényesítése, objektív szerkesztői politika.)

Az IM 2700 címéből az AIM 117 klinikai, angol nyelvű, általában hozzáférhető folyóiratot tartalmaz.

A MEDLARS az NLM által előállított mintegy 20 bibliográfiai adatbázis összefoglaló neve; a MEDLINE az IM által feldolgozott folyóiratcikkek adatbázisa, amelynek minden tételét a Medical Subject Headings (Orvosi Tárgyszavak = MeSH) szerint indexelnek. (A MeSH 14 000 kifejezése nyolcszintű fában helyezkedik el.)

A publikálás jellegzetességei

A "public or perish" (publikálj vagy elveszel) felsőoktatási körökben népszerű jelszavából az következik, hogy minél fontosabb egy folyóirat, annál gyakrabban publikálnak a szerzői. E hipotézis megvizsgálásához meg kellett határozni a "fontosság" és a "szerző publikálási gyakorisága" fogalmát. A min-tavételen alapuló vizsgálat kimutatta, hogy az IM és az AIM szerzőinek publikálási gyakorisága lényegében megegyezik, tehát nem függ attól, hogy az AIM "fontos" vagy az IM "kevésbé fontos" folyóirataiban helyezik el cikkeiket. Másfelől az is megállapítást nyert, hogy egy AIM-folyóirat szerzője általában sokkal többet publikál más AIM-folyóiratokban, mint amennyit egy IM-folyóirat szerzője publikál AIM-folyóiratokban. (Ez érvényes akkor is, ha az IM-ből csak az angol nyelvű folyóiratokat vesszük tekintetbe.)

Megállapították, hogy az AIM-ben szereplő folyóiratoknak sokkal több előfizetőjük van, mint az IM-folyóiratoknak; ez a tény visszaigazolja az AIM törekvését arra, hogy az amerikai gyakorló orvosok számára könnyen hozzáférhető folyóiratokat vegyen fel. A publikálási gyakoriság szempontjából vizsgálva azokat az IM-folyóiratokat, amelyek előfizetőinek száma meghaladja legalább egy AIM-folyóiratét kiderül, hogy az AIM-szerzőknek átlagosan 5,4 cikkük van AIM-folyóiratokban, míg ezen IM-folyóiratok szerzőinek átlagosan 5,55 cikkük jelent